

An Analysis of Various Pieces on Children Literature in Turkish on the Issue of Children-Adult Conflicts

Canan ASLAN*

ABSTRACT: This study aim to investigate a sample of pieces in Turkish literature according to the structure of children-adult conflicts and to explore those conflicts compatibility to the principle of 'in respect to child'. The conflicts seen in the human affairs have been met in the written children pieces. The caracteristics of the conflicts, taking the lead and motivating the reader to keep reading in children literature is an important factor. In the children literature, conflicts may be arose in various styles. In the current study, the issue is children-adult conflicts under the notion of person-person confliction. Respectively, eight authors' texts belong to Turkish literature and two stories from Dede Korkut have been analysed. Consequently, except for those belong to Dede Korkut, all of the pieces are appropriate to the current children in terms of conflicts and compatible to the principle of in respect to children.

Key Words: Children literature, conflict, person-person conflict, children-adult conflict.

SUMMARY

Purpose and significance: Conflict is an issue that occurs in human relations within every aspect of life as a result of various reasons. It

* Dr., Ankara University, Faculty of Educational Sciences.

describes disagreement, quarrels and struggles that occur within the situations in which individuals' needs interference or objection towards these needs. Conflicts also occur (were seen) between children and adults as a result of similar reasons. Adults interfere in children's needs and freedom domains and as a result of this children react against these attitudes and behaviour, therefore conflicts occur.

These conflicts that occur in human relations, also display themselves in literary arts. Conflicts seen in literary arts is an important issue that make texts start and set texts into action and drag the reader along the text. Children literature reflects some conflicts that children experienced. The quality of conflicts are characteristics factors that provide children opportunities to enter the text attraction in children literature. Conflicts that create tension along the event series and make children end the book can be seen within the contexts of children books as follows:

1. Human-human conflict
2. Human's own conflict
3. Human-nature conflict
4. Human-society conflict

Human-human conflict describes problems, difficulties, disagreements, irreconcilableness and struggles that occur between main character and other character or characters and forms the subject of the work.

Method: In this research, only "child-adult conflict" theme under the subject of "human-human conflict" was discussed considering the models taken from Turkish children literature. The aim of this research is to observe the types of conflicts occur between children and adults and study the characteristics of these conflicts. Therefore, 8 authors from Turkish children literature and their texts (novel, story and poem) covering the subject of child-adult conflict were analysed. Besides, two stories of Dede Korkut stories were analysed from the point of the characteristics of conflicts.

Results: Conflicts seen in the books studied generally address children of today. Most of the conflicts result in the favour of adults as they are in our society. Some authors analyze the conflicts reconciling with children, which is an acceptable situation. But two Dede Korkut stories were not suitable to children's lives and reality of today from the point of the characteristics of conflicts.

Discussion and Conclusions: A child reader needs to identify himself/herself with characters involved in conflicts and feel the tension occur within the event in order to find pleasure in literature work. Besides,

the conflicts occur should be suitable for the principle of appropriateness for children. Conflicts seen in the texts studied generally have characteristics of which a child can identify himself/herself with characters and find pleasure in them. Authors express the problems seen between children and adults, especially the ones seen between children and their family members, taking the facts of our society into consideration. When we consider the subjects and conflicts included in the books, we see that there are messages that the authors want to convey to adults and these are important. Some authors include appropriate and good adults into their fictions, some authors include inappropriate and wrong models; by means of these, they consider adult models that both should be covered and should not be covered with a remarkable way. But, the conflicts seen in the stories of “Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması” and “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürmesi” do not address children of today. These stories that can be criticized from different perspectives are not suitable for the principle of appropriateness for children from the point of the characteristics of the conflicts. But this book and many books similar to this are covered within the list of 100 principal books recommended to children by Ministry of National Education.

Türk Çocuk Yazınında Çocuk-Yetişkin Çatışmasının Yer Aldığı Kimi Yapıtların İncelenmesi

Canan ASLAN*

ÖZ: Bu çalışmanın amacı, Türk çocuk yazınından örneklerle çocuk-yetişkin çatışmalarının niteliğini incelemek, bu çatışmaların çocuğa görelilik ilkesine uygun olup olmadığını belirlemektir. İnsan ilişkilerinde kimi nedenlerle yaşanan çatışmalara, yazınsal çocuk kitaplarında da rastlanmaktadır. Çocuk edebiyatında, okurun metnin çekim alanına girmesinde olayları sürükleyen çatışmaların niteliği belirleyici bir etken konumundadır. Yazınsal çocuk kitaplarında çatışmalar, anlatım düzeninde farklı biçimlerde görülebilir. Bu çalışmada, “kişi-kişi çatışması” adı altında yalnızca “çocuk-yetişkin çatışması” ele alınmıştır. Bu bağlamda çağdaş Türk çocuk edebiyatından 8 yazarın çocuk-yetişkin çatışmasını ele alan metinleri ile iki Dede Korkut Öyküsü incelenmiştir. Sonuç olarak, Dede Korkut Öyküleri dışındaki çatışmaların, bugünün çocuğuna seslendiği ve çocuğa uygunluk gösterdiği söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk yazını, çatışma, kişi-kişi çatışması, çocuk-yetişkin çatışması.

GİRİŞ

Çatışma, insan ilişkilerinde yaşamın her alanında kimi nedenlerle karşımıza çıkan bir gerçektir. Yavuzer (1997:49)’e göre insan ilişkilerinde çatışma, bireylerin karşılıklı olarak birbirlerinin gereksinimlerine karışmak ya da karşı çıkmak durumunda veya değerleri uyuşmadığı zaman kişiler arasında baş gösteren uyuşmazlık, zıtlaşma, kavga ve sürtüşmeleri ifade

* Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi.

etmektedir. Dökmen'e göre de kişilerarası iletişim çatışmalarının bir nedeni gereksinimlerimizdir. İnsanlarla kuracağımız iletişimin ve yaratacağımız çatışmaların niteliğini belirleyen etmenlerden birisidir güdülerimiz. Davranışlarımızı güdülerimiz yönlendirir. Bazı güdülerimizin etkisiyle birtakım çatışmalara girebiliriz ya da bazı gereksinimlerimizi gidermemiz engellendiğinde saldırgan olabiliriz. Kimi zaman da ailelerde aile bireyleri farklı gereksinimlere sahip oldukları ve bunları giderme konusunda orta yol bulamadıkları için çatışma ortaya çıkar (2004:82-105). Çatışma, benzer nedenlerle çocuk ve yetişkin arasında da kendini göstermektedir. Yetişkinler, çocukların gereksinimlerine duyarız kalmakta, onların özgürlük alanlarına girmekte; çocuklar da bu tutum ve davranışlara tepki verdikleri için çatışmalar yaşanmaktadır. Montessori, yetişkinle çocuk arasında bir zıtlık olduğunu söyler. Ona göre, yetişkinle çocuk arasında ilan edilmemiş bir mücadele sürüp gitmektedir. Çocuğun "yaşama coşkusu", yetişkin tarafından türlü bahanelerle sürekli sınırlandırılmakta, hatta bazen yok etme derecesine vurdurulmaktadır (Akt.:Topbaş, 2004:28).

İnsan ilişkilerinde yaşanan bu çatışmalar, yazınsal yapıtlarda da kendini gösterir. Yazınsal yapıtlarda çatışma, metni başlatan, onu sürekli olarak harekete geçiren ve okuma etkinliği boyunca da sürükleyen önemli bir öğedir. Kavcar'a göre yazın, insanın kendisiyle, başka insanlarla, doğal ve toplumsal çevresiyle olan çatışmalarını yansıtır. Bu yansıtma ise, yazının değişmeyen işlevlerinden biridir (1999:6). Çocuk yazını da gerçekliğin, yeniden kurgulanarak çocuğa uygun biçimde yansıtılması nedeniyle, çocuğun başkalarıyla yaşadığı kimi çatışmaları yansıtır. Zıpes J.'ye göre, işlevlerinden biri çatışmalara, anlaşmazlıklara, toplumsal çelişki ve uyuşmazlıklara çözüm yolları önermek olan yazınsal yapıt (yaratı), belli bir toplumsal bağlamda hep yazarın bir düşünüş biçiminden (ideolojik bir eyleminden) ortaya çıkar. Çocuk yazını ve özellikle de masallar bu kuralın dışına çıkmaz (1986). Sever (2003:119)'e göre, çocuklara seslenen yazınsal yapıtlarda yazarlar, konuyu oluşturabilmek için bir olay kurgular ve kurgulanan her olayda bir çatışmanın yaşanması kaçınılmazdır. Çocuk yazınında, okurun metnin çekim alanına girmesinde, olay ve çatışmaların niteliği belirleyici bir etken konumundadır. Yazınsal çocuk kitaplarında, olay dizisi boyunca gerilim yaratan ve okurun merak duygusunu canlı tutan çatışmalar, anlatım düzeninde aşağıdaki biçimlerde görülebilir:

1. *Kişi-kişi çatışması*
2. *Kişinin kendisiyle olan çatışması*
3. *Kişi-doğa çatışması*
4. *Kişi- toplum çatışması*" (Sever, 2003:120).

Yazımsal yapıtlarda *kişi-kişi çatışması*, bir ana karakterin yan karakterlerden biriyle ya da birkaçıyla herhangi bir konuda yaşadığı sorun, sıkıntı, anlaşmazlık ve uzlaşmazlıkları anlatır. Bunlar da öteki çatışma türleri gibi yapının konusunu oluşturur. Çocuk kitaplarında diğer iç yapı özelliklerinde olduğu gibi (konu, izlek, dil ve anlatım özellikleri, kahramanlar, plan) çatışmalarda da “çocuğa göre”lik ilkesi benimsenmelidir. Yurттаş (1995) “çocuğa görelik” ilkesini, “Çocuğun düşlem gücüne seslenen, onun rahatça ve tat alarak okuyup anlayabileceği dili ve anlatımı içinde barındıran, ilgi duyabileceği konuları işleyen, onu duygu ve düşünce yönünden besleyen, kurgusu ve olay örgüsü karmaşık olmayıp onun kavrayabileceği bir düzeyde olan, dikkat dağıtıcı ayrıntılardan arıtılmış olan” olarak tanımlar. Sever’e göre “çocuğa göre”lik ilkesi, onun ilgilerini, gereksinimlerini, dil evrenini göz önünde tutmayı, hazırlanacak okuma metnini bunlarla örtüştürmeyi zorlar (2003:9). Dilidüzgün (2002:9)’e göre çocuk yazını bir yazın türüdür ve çocuk gerçekliği veya “çocuğa göre”lik ilkesi göz önüne alınarak yapılmalıdır.

YÖNTEM

Bu çalışmada, Türk çocuk yazınından kimi örnekler yoluyla, kişi-kişi çatışması adı altında yalnızca “çocuk-yetişkin çatışması” ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, çocukların aileleriyle ya da çevresindeki yetişkinlerle hangi konularda çatıştıklarını, yetişkinlerin yaşanan çatışmalara nasıl çözümler getirdiklerini sanatçı bakış açısıyla saptamak ve bu çatışmaların çocuğa göreliğini incelemektir. Bu amaçla, günümüz Türk çocuk yazınından 8 yazar ve bunların *çocuk-yetişkin çatışmasını* konu alan kitapları (roman, öykü ve şiir) incelenmiştir. Bunların dışında, MEB tarafından çocuklara önerilen ve 100 Temel Eser içerisinde yer alan Dede Korkut Öykülerinden ikisi de yine çatışmaların niteliği açısından incelenmiştir. Çalışmada ele alınan yazarlar ve kitapları aşağıdaki gibidir:

Yazarın Adı	Yapıtın / Metnin Adı		
Çetin ÖNER	<i>Gülibik</i> (Roman)		
Sulhi DÖLEK	<i>Yeşil Bayır</i> (Roman)	<i>Küçük Çalgıcılar</i> (Öykü)	Gece ve Sesler (Öykü)
Muzaffer İZGÜ	<i>Güldüren Uçurtma</i> (Roman)	<i>Bir Oynasam Bir Oynasam</i> (Öykü)	<i>Temsil</i> (Öykü)
Sevim AK	<i>Vitrindeki Mavi Bahçivan</i> (Öykü)	<i>Yeni Moda Kuaför</i> (Öykü)	
Aytül AKAL	<i>Saçım</i> (Şiir)	<i>Kızım Neredesin?</i> (Öykü)	
Mehmet GÜLER	<i>Kalem</i> (Öykü)	<i>Çekme Kat</i> (Öykü)	
Ayla ÇINAROĞLU	<i>Altın Kanatlı Topçin</i> (Roman)	<i>Ayıp</i> (Şiir)	
Aysel GÜR MEN	<i>Benim Adım Selen</i> (Öykü)	<i>Selen'in Şarkısı</i> (Öykü)	<i>Selen Abla Olmaktan Vazgeçtim</i> (Öykü)
Dede Korkut	<i>Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması</i> (Öykü)	<i>Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi</i> (Öykü)	

ÇOCUK YETİŞKİN ÇATIŞMASIYLA İLGİLİ ÖRNEK YAPITLAR/METİNLER

Çalışmanın bu aşamasında, belirlenen ve yöntem bölümünde adı geçen çocuk kitapları çatışmaların niteliği ve çocuğa uygunluğu bakımlarından incelenmiştir. Belirlenen her yazarın beşer kitabı olmak üzere toplam 40 kitap okunmuş, bunların arasından çocuk-yetişkin çatışmasını ele alan metinler (öykü, roman, şiir) ile iki Dede Korkut Öyküsü de (toplam 20) yine aynı bakış açısıyla incelenmiştir.

1. “Gülibik” (Çetin ÖNER)

Öner’in “Gülibik” adlı öyküsünde, çocuğun yetişkinlere yönelik düşünceleri olay örgüsü boyunca olumsuz yönde değişmiştir. Horozunu, etten oyunağını çok seven yoksul köylü çocuk, büyüklerin duygu, düşünce ve davranışlarını sık sık sorgular; zaman zaman da gücünün yettiğince onlarla çatışmaya girer. Çocuğa göre yetişkinler, özellikle de anne ve babası, mutluluklarını eksik yaşıyor, çocuksu ve insana özgü duyguları yitiriyor, sevginin her türüne yabancılaşıyorlar. Dolayısıyla bu duyguyu kaybetmeyen çocukları anlamakta güçlük çekiyorlar: “*Bu büyükler oldum olası böyledirler, sevinçleri eksiktir nedense. Bir horozun ilk kez ötüşü kadar olağanüstü bir olaya bile sevinemezler.*” (s. 41) Horozların dövüşünü izlerken gülümseyen babasını da şu sözlerle eleştirir çocuk: “*Çok şaşırıdım. İki küçücük horoz birbirlerini parçalarken, nasıl gülebilirdi insan?*” (s.76). Gerçekten de toplumumuzun üzüntü verici bir gerçeğidir hayvan dövüşleri ve birçok yetişkin de burada çocuğun babasının yaptığı gibi, para karşılığında yapılan bu canice olayı keyif alarak izlemektedir. Yazar, burada horozun ölmesinin çocuğunun duygu ve düşünce dünyasında yaratacağı ağır etkiyi önemsemeyen; onun duygularını ve gerçeklerini yok sayan babayı dolaylı olarak eleştirmiş, bu nedenle onu acımasız ve kötü göstermiştir. Kısaca, kitapta metnin önemli bir bölümünü sürükleyen bu çatışma, yaşam gerçeğine uygun olmakla birlikte, çocuğu üzecek biçimde sonlanmıştır.

2. “Küçük Çalgıcılar”, “Yeşil Bayır” ve “Gece ve Sesler” (Sulhi DÖLEK)

Dölek’in “Küçük Çalgıcılar” adlı öyküsünde, çeşitli müzik aletleriyle bir orkestra kurup, başka oyun alanı olmadığı için Zehra Teyze’nin arsasında konser veren çocuklar, Zehra Teyze’nin bağırması ve tehditleri karşısında bunalırlar ve duygularını “*Çocuk olmak zor işti. Sokakta karışırılar, evde karışırılar.*” tümceleriyle dile getirirler. İçlerinden, çocuk olduğu için kendisini büyükler karşısında güçsüz hisseden Selim, bir an önce büyümeyi ve çok güçlü olmayı ister; çünkü ancak o zaman oyununa kimse karışamayacaktır (s.8). Bu arada çocuklar, orkestralarına bir ad bulma çabası

içindedirler. Tam da o sırada arsaya büyükçe bir otomobil gelir, içinden “*pek o kadar da harika olmayan üç kişi*” (s.10) çıkıp arsayı ölçüp biçerler. Çetin, onlara ne yaptıklarını sorar, şişman adamdan aldığı yanıt, “*Çocuklar büyüklerin işlerine burunlarını sokmaz.*” (s.12) olur. Bunun üzerine, “*Kimse bizi önemsemiyordu. Çocuksak insan değil miyiz?*” diye söylenirler; ama, aldırın olmaz. Yine Selim, otomobilleri sevmediğini; çünkü onlar yüzünden sokakta oynamanın olanaksız olduğunu söyler. “*Neden bizim buralarda hiç çocuk bahçesi yok?*” diye sitem eder Canan (s.12). Daha sonra Zehra Teyze, arsayı sattığını ve o arsaya bir ev yapılacağını söyler onlara. Çocuklar, bu habere çok üzülürler. Ertesi sabah toplanıp sorunlarını dile getirmek ve yetişkinleri bu konuda duyarlı olmaya davet etmek için daha fazla gürültü yaparak dolaşır sokakları. Kimi yetişkinler bu gürültüden dolayı “*çocukları azarlayıp susturmaya*” çalışırlar. Onlarsa, dilleri döndüğünce Zehra Teyze’nin arsasına ev yapılmasını istemediklerini ve oyun alanlarının olmadığını anlatmaya çalışırlar. “*Ama büyükler genelde ilgisizdi. ‘Çocuk akli işte’ deyip güllüyordu çoğu.*” (s.15). Bu protesto yürüyüşü de bir işe yaramaz ve Zehra Teyze’nin arsasına kocaman bir apartman dikilir. “*Evet Zehra Teyze’nin arsasında koca bir apartman var; ama, müzik yoktur artık.*” (s.15).

Dölek’in “Yeşil Bayır” adlı romanı da benzer bir çatışma ile gelişir. Evren Sitesi’nin çocukları kendi sitelerine ait bir parkta diledikleri gibi oynarlarken, Yeşil Bayır Mahallesi’nin çocukları olan Atay ve arkadaşları oynayacak bir yer bulamaz, bu duruma isyan ederler. “*-Keşke bizim de bir oyun alanımız olsaydı*” diye sitem eder Atay. Hasibe Teyze için, “*-O asık suratlı kadın, arsasında top oynamamıza izin verse ne çıkar sanki?*” der İlker. Hasibe Teyze zaten yakında ev yaptıracaktır arsasına. Çetin, “*Her yere ev yapmasalar olmaz mı? ‘Bizi düşünen yok. (...) Hiç değilse ağaçları kesmeseler’ dedi Bülent. ‘Ağaçlarda kuş yuvaları var. Kuşlara yazık değil mi? Eskiden buralar hep ağaçlıkmış. Annem anlatıyor. Şimdi bir tek ağaç kalmadı.*” (s.52) Aynı kitapta aileler, çocuklarının Hüseyin’in annesine yardım amaçlı çalıştıklarını öğrenince Atay’ı annesine şikayet ettikleri için pişman olurlar ve çocuklarının Atay’ın yanına gitmesine artık öfkelenmezler. Bunun üzerine, “*‘- Az önce buraya geleceğimi söyledim anneme. Hemen izin verdi. Buna da çok şaştım. Büyükleri anlamak zor iş’*” der Murat (s.127).

Görüldüğü üzere Dölek, her iki yapıtında da çocuklar için oyun yerlerinin olmayışı sorununu, biraz acıtan biraz da eğlendirici bir biçimle işlemiştir. İzgü’ye göre Dölek, Anadolu’nun mizahını yapmıştır ve onun mizahında bir gerçek yatar. Bu gerçekler de ülkenin gerçeğidir (2005). Acıdır ki çocuklar için oyun alanlarının olmayışı, yalnızca Dölek’in çocuk

kahramanları olan Atay'ın, Selim'in, Canan'ın, Bülent'in, Murat'ın sorunu değildir. Sorun, bu kitapları okuyan ve kurgudaki kahramanlarla özdeşim kuran ülkemizdeki binlerce çocuğun sorunudur. Toplumumuzdaki durumu düşünecek olursak, kentleşme adı altında yapılan tüm çalışmalarda çocuğun yok sayıldığı, onun gereksinimlerinin düşünülmediği; bununla birlikte ancak ekonomik koşulları çok iyi olan ailelerin oturduğu site türü yerleşim birimlerinde bu gereksinimlerin dikkate alındığı bir gerçektir. Dolayısıyla, okur bir yandan kendi sorunlarını yaşayan kahramanların duygu ve düşüncelerine ortak olup kitaplardan daha fazla haz alırken, bir yandan da çevre, çarpık kentleşme ve ormanların yok edilmesi gibi konularda geleceğin yetişkini olarak daha duyarlı hale gelecektir. Her iki metinde de çatışmalar, yine çocuğu üzecek, onun duygu ve düşünce dünyasını örseleyecek biçimde sonuçlanmıştır. Yetişkinler karşısında çocuk, çatışmayı yine kaybetmiştir.

Dölek, "Gece ve Sesler" ("Küçük Çalgıcılar", 2002) adlı öyküsünde de erkenden yatırılan; ama hem dışarıdan hem de içeriden gelen gürültü nedeniyle bir türlü uykuya geçemeyen bir çocuğun, Altan'ın yakınmalarına dikkat çekmektedir. Seslerin tümü dışarıdan gelmez; çünkü, yandaki odada, Altan'ın annesi, babası, babaannesi ve ablası televizyon izlerler. Sesini de iyice açmışlardır. Hem Altan'ı saat onda uyumaya zorlarlar, hem de uyumaması için ellerinden geleni yaparlar (s.20). Burada hem yetişkinlerin çelişkili davranışlarına tanık oluyoruz hem de çocuk-yetişkin çatışmasında daha akılcı davrananın çocuk olduğuna. Altan, "*Nasıl olsa uyuyamadığına göre yararlı bir iş yapabiliirdi. Örneğin kitap okuyabilirdi. Ama bu saatten sonra ışığı yakmasına izin yoktu. Karanlıkta kitap okumak da olanaksızdı.*" (s.24). Çocuk, içten içe kendisine dayatılan davranışın yanlışlığını sorgulasa da aile bireyleriyle, özellikle de anne-babasıyla bir çatışmaya girmemek adına yerinden kalkmamakta, örneğin kitap okuyamamaktadır. Yavuzer'e göre, anne-baba ve çocuk arasındaki sorunların çözümünde temel ilke, karşılıklı gereksinimleri belirlemek ve bunları önem derecesine göre sıralamak olmalıdır. İki tarafın da gereksinimlerini birlikte değerlendirmek "karşılıklı saygı"nın gereğidir. Önemli olan, uzlaşma zeminini bulmak, çocuğun duygu ve gereksinimleri hakkında karşılıklı konuşmaktır (1997: 64-71). Dölek, bu öyküsünde de çocuğun içinde bulunduğu gelişim dönemine ve yaşına uygun kurallar koymayan, onunla uzlaşma zemini yaratmayan, henüz uykusu gelmemiş bir çocuğu üstelik de ortamını yaratmadan erkenden uyumaya zorlayan, onun üzerinde baskı yaratan aileyi çocuk gözüyle eleştirmiş, durumu onun merceğinden göstermeye çalışmıştır. Bununla birlikte çocuk bu öyküde de yenilmiş, yetişkinler daha baskın çıkmışlardır.

2. “Güldüren Uçurtma”, “Bir Oynasam, Bir Oynasam” ve “Temsil” (Muzaffer İZGÜ)

İzgü, “Güldüren Uçurtma” (2000) adlı kitabında oyun alanı olmadığı için topuyla rahatça oynayamayan, uçurtmasını özgürce uçuramayan ve bu yüzden yaşlı, asık suratlı, koca şapkalı, çatik kaşlı, aksi, yalnızca çocukları değil hayvanları, bitkileri, kısaca doğayı da sevmeyen bir amcayla çatışmalar yaşayan bir çocuğun sorunlarını dile getirmiştir. Bir başka deyişle yazar, aynı sorunu başka bir kurmaca, başka kahramanlar ve başka bir evren yoluyla ele almış, o da bu konuya dikkat çekmek istemiştir. Bahçesine kaçtığı ve yedi tane erik çiçeğini yere düşürdüğü için çocuğun topunu lime lime doğrar bu huysuz yetişkin. Oysa, o topu alabilmek için kaç gün harçlığını biriktirmiş, kaç gün o topu alacağı günü beklemiştir çocuk. Topunu bu şekilde kaybeden çocuğun düşlerini bu kez sarı bir uçurtma süsler. Yine harçlıklarını biriktirir, alır “*kocaman papatyasını*” (s.20) ve uçururken yine koca şapkalı, asık suratlı adamın bahçesine düşürür. Bu kez beş tane erik düşmüştür ve asık suratlı adam “*kocaman elleriyle uçurtmayı parçalar, sonra ayağının altına alır, çiğner ve kapıyı kapatır.*” (s.23) Yazar burada, yalnızca oyun gereksinimini karşılamak isteyen bir çocuğun duygularını dile getirir. Bundan sonra kişileştirme sanatı devreye girer kitapta. İnsanların ağlattığı, üzdüğü çocuğa hayvanlar umut olur. İnsanın kıydığı, hiçe saydığı çocuğun durumuna hayvanlar dayanamaz; onu yeniden güldürebilmek, biraz olsun eğlendirebilmek için ellerinden geleni yaparlar. Çünkü “*Önemli olan çocuğu güldürmek*”tir (s.42) “*Ağlayan çocuk görmek istemez*”ler (s.56). Aksi yaşlıya da öyle bir oyun oynarlar ki terk edip gitmek zorunda kalır evini. Bahçesiyse çocuklar tarafından bir çocuk bahçesine dönüştürülür. Ağaçlar, eskisinden daha çok meyve vermeye başlar. Çocuk da öteki tüm çocuklar gibi her gün bu bahçeye gider ve köpeğin yaptığı uçurtmasını özgürce uçurur. Olayı sürükleyen çocuk-yetişkin çatışmasını bu kez, kitaptaki çocuk eşliğinde bütün çocuk okurlar kazanmıştır.

İzgü, “Bir Oynasam, Bir Oynasam” (“Yumurtadan Çıkan Öğretmen”, 2001) adlı öyküsünde de kardeşlerine bakmaktan oyuna bir türlü zaman bulamayan, oyun oynamaya hasret kalan bir çocuğun duygularını yansıtır. Zeyno, arkadaşları Mahmure ve Teslime çöpten bebekleriyle oynarken, kardeşleri olan altı aylık Şehmus’a, iki yaşına henüz giren Gülüş’e ve onlardan azıcık daha büyük olan Aliş’e bakmaktadır. Kendisi de henüz çocuktur, okula bile gitmemektedir; ama çocuklara, hatta bebeklere bakmaktadır. Aile yoksuldur, anne evlere temizliğe gitmektedir; buna karşın dört çocuk yapmıştır ve üç çocuğun neredeyse bütün sorumluluğunu da en büyük çocuk olan Zeyno’nun üzerine atmıştır. Ertesi yıl okula gitmek için yaşı gelmiştir; ama anne ve babasının çalışıp bir kondu alabilmeleri için

Zeyno okula gitmemelidir. “*Ben n’edeyim konduyu, ben n’edeyim güllü bahçeyi? Ben oynamak istiyorum... Şimdi Şehmus hiç uyanmasa, Güllüş hiç uyanmasa, Aliş de ardım sıra gelmese, bir varsam Teslime’nin, Mahmure’nin yanına. Koynuma soktuğum çöp bebeğimi çıkarsam, al yorganı götürsem, tahta beşiği götürsem, beşiğin içine çöp bebeğimi yatırsam...*” (s.47) Karşı konduda Cemile de Zeyno gibi çocuk bakar; ama o hiç değilse pazar günleri akşama dek sokakta oynar; çünkü onun annesi o gün işe gitmez. Zeyno’nun anası babası ise her gün işe giderler. Bu yüzden Zeyno, ana babasının patronlarına da sitem eder ve neden “*Çağırmayalım bu pazar Çimen Hanım’ı, Çimen Hanım evinde otursun, bebelerine baksın. Zeyno sokağa çıksın, doya doya oynasın...*” diye düşünmedikleri için onlara kızar. Çocuk, bir yandan oyuna çok özlem duyarken bir yandan da anne ve babasının durumuna o denli üzülür, onlara o denli acır ki neredeyse düşledikleri için bile pişman olur. Yeter ki anası uyusun. Gece Şehmus ağlayınca o kalkar, Güllüş su isteyince o verir, Aliş çiş deyince önüne naylonu o koyar. İsterse dört gün hiç uyumasın. Ama bir güncük olsun sabah çıksın evden, akşama dek sokakta oynasın. Yalnızca bir gün anne ve babasından habersizce oynamaya gider arkadaşlarıyla; ama o gün de kardeşi Aliş’i kaybeder ve oynadığına oynayacağına bin pişman olur. İzgü, bu öyküsünde toplumumuzdaki gerçeklere parmak basmış, yine bizim sorunlarımızı işlemiştir aslında. Yoksul olduğu halde peşi sıra dört, beş hatta daha fazla çocuk sahibi olanlar bizim toplumumuza, özellikle kırsalımızı yansıtır. Bugün bile bu sorun devam etmektedir. Yazar, bu öykü aracılığıyla, çocuğa erkenden ağır yükler yükleyen, onların çocukluklarını yok eden aileleri eleştirir. Derin yapıda ise, bu yüzden çocukluğunu yaşayamayan, erkenden yaşamın sorunlarıyla boğuşmaya başlayan, yaşamın dertleriyle yoğrulan Zeyno’nun durumuna dikkat çeker kurgusal gerçekliğinde.

Aynı kitapta bulunan “Temsil” adlı öyküde de yazar, bir köylü çocuğunun, bir yetişkin olan öğretmene küskünlüğünü işlemiştir. Yazar, bu öykü aracılığıyla da öğrencileri arasında köylü-kentli ya da yoksul-zengin ya da iyi görünümlü-kötü görünümlü ayrımı yapan öğretmeni eleştirir. Türkçesi ve matematiği 5 olan öğrencileri önemseyen öğretmeni hedef alır. Bireyselleştirilmiş öğretimden haberi olmayan, buna uygun davranmayan öğretmeni eleştirmek için yazmıştır sanki bu öyküsünü. Bu da yine toplumumuzun bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, bu köylü çocuğa söylettirdiği, “*Ben öğretmenime küsüm*” tümcesini öykü içerisinde sık sık yinelemiş, böylece çocuğun duygularını daha etkili bir biçimde sunmuştur. Çocuğa göre, öğretmeni hep aynı çocuklarla Tanju, Mine, İtir ve Korhan’la ilgilenir; ama en arka sıraya yan yana oturttuğu iki çocukla hiç ilgilenmez. Köy yaşamını, köy insanını anlatan bir temsil oynanacaktır.

Çocuğa göre bu oyunu, bir köylü çocuğu olarak en iyi kendisi oynayabilir; çünkü, temsilde geçen olayları birebir yaşamıştır köyde. Pamuk toplamaktan gelen insanın, simit satan insanın durumunu en iyi kendisi sahneleyebilir; çünkü kendisi tüm bu işleri yapmıştır. Sonra pamuktan gelen çocuğun yüzü hiç Tanju'nunki gibi pırıl pırıl mı olur? Yanık olur. Suyu cam bardakla mı içer? Testiyle içer. Yemeğini çatalla mı yer? Mine de köylü kadına hiç benzememektedir. Oysa bu rolü yanında oturan, babası gezgin satıcı olan ve köy yaşamını da iyi tanıyan Güllü daha iyi oynayabilir. Köylü kadının saçları Mine'nin saçları gibi tokalı ve taralı mı olur? Tozlu dikenli olur. Köylü kadının donu yepyeni mi olur? Eski, soluk renkli, yırtık pırtık ve yamalı olur. Bebek ayakta öyle mi sallanır? Oysa Güllü iki kardeşini birden sallayıp uyutmuştur ayaklarında. Bu nedenle Güllü de küstür öğretmenine. Öğretmen; kentli, başarılı (!), iyi giyimli çocukları görevlendirmiştir oyunda. Bu iki çocuk, oyunda görev alabilmek için çırpınmıştır; ama öğretmen o tarafa hiç bakmamıştır bile. *“Onlar yapamıyor; ama onlara yaptırıyor, hem de her yıl”* der çocuk (s.63). Yoksul oldukları için, öğretmenin de dediği gibi, babaları *“temsil için gerekli olan şeyleri alamazlar...”* (s.65) Oysa onlar bu gerekli olan şeyleri almayacaklardır, bunlar zaten evlerinde vardır. Öykü yine, *“Biz küsüz öğretmenimize”* (s.66) tümcesiyle son bulur. Artık öğretmenlerinin sorduğu sorulara da yanıt vermeyeceklerdir. Aslında hayati hiç bilmeyen; ama *“Hayat Bilgisi”* dersi yıldızlı beş olan (s.65) Mine yanıtlasın öğretmenin sorularını. Oyun bitince anne babalar avuçlarının içi patlayıncaya kadar alkışlarlar çocuklarını; ama çocukla sıra ve kader arkadaşı olan Güllü hiç alkışlamazlar oyuncu arkadaşlarını; çünkü çok içermişler, haklı olarak da küsmüşlerdir. Burada öğretmenin derdi, iyi görünümü, güzel konuşan, başarılı öğrencilerle okula, veliye, çevreye karşı iyi bir oyun çıkarmaktır, başarılı olmaktır, böylece de kendisini tatmin etmektir. Ona göre bu işin altından da ancak bu özellikleri taşıyan öğrenciler kalkabilir. Oysa yoksul, ölçünlü dile uygun konuşmayan, gerekli giysileri alamayan, fiziksel görünümüyle de pek dikkat çekmeyen öğrenciler böyle bir etkinliği başaramazlar. Ne yazık ki bu öğretmen de toplumumuzdan bir yansımadır. Bu öğretmen tipi de bizim toplumumuz için tanıdık. Yazar, bütün kurgusuna böyle bir çatışmayı oturtarak ve öğretmenin davranışlarını çocuğun gözünden, çocuğun duygu ve düşüncelerinden, çocuğun merceğinden göstererek böyle bir davranışın çocuklarda yaratacağı yıkımı daha etkili bir biçimde göstermiştir. Öğretmenin nasıl olmaması, nasıl davranmaması gerektiğini çocuk gözüyle sunmuştur. Ancak her iki öyküde de çocuk, yine büyüklerle yaşadığı çatışmaların altında ezilmiştir. Çatışmayı yine yetişkinler kazanmıştır.

4. “Çekme Kat” ve “Kalem” (Mehmet GÜLER)

Güler, “Çekme Kat” (“Adım Çocukların Olsun”, 1991) adlı öyküsünde, anne babası çalışan ve büyüdüğü için artık bakıcısı da gelmeyen yalnız bir çocuğun duygu ve düşüncelerini yansıtır. Bir binanın on ikinci ve en üst katında, babasının deyişiyle çekme katında otururlar. Çocuk, her şeyi, her yeri bu “*yerden çok göğe yakın*” (s.7) olan daireden izler. Özellikle güneşli havalarda çocuğun gözleri çocuk bahçeleri ve oyun yerleri arar. Koca kentte yeşil alan, boş saha yok gibidir. “*Neden bu kadar çok yaparlar apartmanları? Niçin bu kadar yüksek yaparlar? Çocukların oynamaları için boş yerler bırakmayı hiç düşünmezler mi? Bu işin kaçamağı hiç yok mu? Büyükle her şeyin kaçamağını bilirler de nedense bu iş için bir kaçamak düşünmezler. Biliyorum, başka apartmanlarda, başka çekme katlarda benim gibi annesi yanında olmayan, bakıcı teyzesi gelmeyen çocuklar var.*” (s.8) tümceleriyile dile getirir duygularını.

Montessori’ye göre, çağdaş kentlerde, giderek küçülen evlerde çocuğa yer yoktur. Çocuğa sokakta da yer yoktur; çünkü araçlar her geçen gün çoğalmakta, kaldırımlar koşuşturan insanlarla dolmaktadır. Yetişkinlerin çocukla uğraşacak zamanları yoktur (Akt.: Topbaş, 2004:28). Öztürk (2001:556)’e göre oyun, “*Çocuğun en güçlü iletişim aracıdır. Çocuğun büyümesi ve öğrenmesi için gerekli bir eylemdir. Çocuk, oyun yoluyla konuşur, dertleşir, kendisini ve dünyayı nasıl algıladığını yansıtır; insanlar arası ilişkilerini, duygularını ortaya koyar; çoğu zaman oyun ile çatışmalarını yatıştırabilir.*” Yavuzer (2001:176-177)’e göre de oyun, “*Çocuğa hiç kimsenin öğretemeyeceği konuları, kendi deneyimleriyle öğrenmesi yöntemidir. Çocuk, oyun yoluyla birikmiş enerjisini toplumsal açıdan kabul edilen bir yolla boşaltma olanağı bulur. Oyun yoluyla çocuk, en derin duygu ve gereksinimlerini ifade olanağı bulmakta ve sorunlarını kendi kendine çözebilmektedir.*”

Oyunun çocuk açısından ne denli önemli ve vazgeçilmez olduğu düşünüldüğünde, yazarların bu konuyu ele almalarının nedeni daha iyi anlaşılmaktadır. Bir sanatçı duyarlılığıyla yazarlar, bir yandan çocuğun büyük bir güdülenmeyle okuyabileceği kurmaca bir evren yaratırlarken bir yandan da yetişkinlerin dikkatini çocuğun çatışmalarını yatıştırdığı bu önemli gereksinimine çekmek istemişlerdir. Güler’in bu öyküsündeki çocuk-yetişkin çatışması da çocuğa uygun biçimde bitmemiş, birçok çocuğun yaşadığı bu sorun çocuğa mutlu edecek biçimde çözümlenmemiştir.

Güler, “Kalem” adlı öyküsünde (“Balonlar Gökyüzünün Olsun”, 1995), bir çocuğun birçok yetişkinle birden yaşadığı çatışmaları işler ve derin yapıda ona karşı yapılan baskıcı davranış biçimini eleştirir. İki dersinden

başarısız olduğu için babası tarafından okuldan alınan Hasan, yetişkin olarak öncelikle ona hiç söz hakkı tanımayan ve onu her fırsatta azarlayan babasından, boya kalemleri alamadığı için onun kulaklarını çeken ve onu arkadaşlarının içinde horlayan resim öğretmeninden, yanında çırak olarak çalıştığı ustasından hep korkmaktadır. Küçük yaşta okul yaşamından koparılan ve yoksulluk nedeniyle yaşamın yükü omuzlarına yüklenen, babasının “*Bari zenaat öğrensın.*” (s.72) diyerek bir oto tamirhanesine çırak olarak verdiği Hasan’ın için yetişkin olarak bir tek Türkçe öğretmeni ısıtır, bir tek onu görünce “*korkusu dağılır.*” (s.79). Bir tek o, Hasan’a “*Sıcacık gülümser. (...) Öğretmeninin, kalemi alırken elini sevgiyle sıkıldığını ancak işyerinde anlar. Onun ellerinin sıcaklığını gün boyu ellerinde duyar...*” (s.79-80). Hasan, ne babası ne resim öğretmeni ne de yanında çalıştığı ustası tarafından önemsenmektedir. Kişiliğine de saygı duyulmamaktadır. Oysa, “*Sevilen ve kişiliğine saygı duyulan çocuk, başkalarını sever ve onlara saygı duyar*” (Yavuzer, 1997:92-93). Çocuk Hakları Evrensel Bildirisinin 9. ilkesine göre, “*Çocuk uygun bir yaşa gelmeden çalıştırılmamalıdır. Sağlığına ve eğitimine zarar verecek, zihince, bedence, ahlakça gelişmesini engelleyecek bir işte çalışmaya zorlanmamalı veya bu çeşit işlerde çalışmasına izin verilmemelidir.*” (Yörükoğlu, 1997:248). Bu öykü de, toplumumuzdaki yetişkin-çocuk iletişimini gerçekçi boyutta yansıtan bir kurgudur. Güler, bir sanatçı gözüyle, çocuğun duygu ve düşüncelerini duygusal bir tonda vererek, özellikle çocuğu korkutan, sindiren, aşağılayan, ona okuma olanağı sağlamayan, dolayısıyla onun haklarını çiğneyen, küçük yaşlarda onu çalıştıran yetişkinleri hedef almıştır bu kısa öyküsünde. Hasan, burada yetişkinlerle çatışmamaktadır bile. Yalnızca kendisine iyi ve kötü davrananları, çocukça ve duygusal bir biçimde değerlendirmektedir. Özellikle bizim gibi gelişmekte olan toplumlarda, çocukların okul yaşamından koparılıp erkenden çalışma yaşamına sokulması gerçeğini yazar, çocuğa uygun bir yaşantıyla örneklendirmeye çalışmış, çocuğu bu biçimde örseleyen tüm yetişkinleri çirkinleştirerek eleştirmiştir. Bununla birlikte, çatışma yine çocuğun üzüldüğü ve kaybettiği biçimde sonlanmış, yine metne yetişkinin baskısı egemen olmuştur.

5. “Vitrindeki Mavi Bahçıvan” ve “Yeni Moda Kuaför” (Sevim AK)

Ak, “Vitrindeki Mavi Bahçıvan” (“Uçurtmam Bulut Şimdi”, 2005) adlı öyküsünde, duygu ve düşünceleri önemsenmeyen ve bu yüzden annesiyle çatışan bir çocuğun yaşadıklarını duyumsatmaya çalışmıştır. Murat’a içten içe duygusal bir yakınlık duyan Meltem’e annesi sınıf geçme hediyesi alacaktır. Meltem, aslında ne alacağına karar vermiş, bir mağazanın vitrinindeki açık mavi bir bahçıvan pantolonu beğenmiştir. Üstüne de

kırmızı bir tişört... Murat'ın doğum gününde giyecektir bunları. “*Kapıdan girince bütün gözler üzerine çevrilecek, giysilerine imrenilerek bakılacaktır. Murat, Meltem'in uzun pantolonunu görünce, Meltem'in büyüdüğünü anlayacak ve ikide bir 'Meltem Kardeş' demekten vazgeçecektir.*” (s.73). Anne ise, hem pahalı hem de birkaç ay içerisinde küçülecek olması nedeniyle Meltem'in tüm üstelemelerine karşın pantolonu almaz. Dükkandan çıkınca bir süre hiç konuşmadan yürürler. Meltem çok kızmıştır; çünkü annesi, “*İstedğini almamak için elinden geleni yapmıştır.*” (s. 76). Anne, pantolonu daha ucuza getirmek için kumaş alıp dikmeye karar verir; ama aldığı kumaş mavi değil, lacivettir. Diktiği pantolonun askıları vardır; ama bahçıvan pantolonda olan göğsündeki kocaman fermuarlı cepten eser yoktur, kumaş yetmemiştir çünkü. Tişört de Meltem'in istediğinin tersine kırmızı değil, nar çiçeği rengindedir. Meltem, artık gözlerinden akan yaşları tutamaz. “*Çaresiz Murat'ın doğum gününde annemin diktiği lacivert pantolonu giyeceğim. Murat beni fark etmeyecek bile.*” (s.79) tümceleriyile dile getirir duygularını. “*Ama indirimli satışlardan sonra, 15 Eylül'de okulun tanışma çayında gözlerini benden ayıramayacak. Mavi bahçıvan pantolonum ve mavi beyaz çizgili tişörtümle kim bilir ne gösterişli olacağım?*”(s.79) diyerek de mutlu olur. Belki mağazada tek kalan mavi bahçıvan o güne dek satılacaktır; ama Meltem, çatışma onu çok üzecek biçimde sonlansa da çocukça umudunu yitirmez, umutlarından çabucak vazgeçmez büyükler gibi.

Ak, “Yeni Moda Kuaför” (“Kuşlar Kralı Nikola”) adlı öyküsünde de kızının saçlarını onu bilgilendirmeden, onunla bir uzlaşma alanı yaratmadan, işi oldu bittiye getirerek, aslında ona yalan söyleyerek kestirmek isteyen bir anne-çocuk çatışmasını işler kitabında. O gün sözde annenin saçını kestirmek için gitmişlerdir kuaföre; ama, anne gene “*oyunbozanlık edip*” (s. 45) kızının saçlarını da kestirmiştir. Çocuk, annesinin niyetini, kuaför, tepesinde lastik tokayla tutturulmuş saçlarını çözünce anlar. Kendisine yalan söylendiğini orada öğrenir; ancak yapacak bir şey yoktur. Sıkılarak yüzüne bakar kuaförün. Anne ise, hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi aynanın karşısında saçlarını düzeltir ve kızıyla hiç ilgilenmez (s.45-46). Ak'ın her iki öyküsünde de, çocuğunun isteklerini, duygu ve düşüncelerini, beğenilerini önemsemeyen, kendi doğru bildiğini hem de yalana başvurarak yapan, böylece çocuğunu aslında örseleyen, onu yok sayan bir anne modeli göze çarpmaktadır. Oysa “*Yetişkinler, çocuğa iyi birer örnek olmalı ve davranışlarında, çocuklarında görmek istemedikleri hatalara yer vermemelidirler*” (Yavuzer, 2001:255). Sanatçı, her iki öyküsüne de aynı özelliklere, aynı kişiliğe sahip anne modelini koymuş, çocuğun yaşadığı olumsuz duyguları çok iyi yansıtarak yetişkin olarak özellikle bu anne

modelini eleştirmiştir. İlk öyküdeki çatışmayı anne kazanmış, çocuğun duyguları zarar görmüştür. Ancak ikinci öyküde yazar, ele aldığı çatışmayı öyküsündeki kuaför Semiha Teyze aracılığıyla çocuğun lehine, onun mutlu olacağı biçimde sonlandırmıştır. Annenin tersine Semiha Teyze, çocuk gerçekliğine uygun davranmış, onun duygu dünyasının ne denli önemli olduğunu duyumsatmıştır.

6. “Saçım” ve “Kızım Neredesin?” (Aytül AKAL)

Akal da aşağıdaki şiirinde, yine saçlarının uzun ya da kısa olması gerektiğine ailesi karar veren bir çocuğun duygularını, aslında yakınmalarını dile getirmiş; Ak gibi o da otoriter anne babalığa karşı durmuştur. Çocuk üzerinde yine yetişkinin baskısı egemendir, yine onun sözleri geçerlidir, yine çocuk yok sayılmıştır:

SAÇIM

Annem uzun saçlarıma bayılır,

“Böyle çok güzel, uzasın” der.

Babam kısa saçı sever.

Her aklına geldiğinde,

Saçımı kestirmemi ister.

Nedense ikisi de

Saçlarımin

Benim olduğunu

Akullarına getirmezler... (“Kuş Uçtu Şiir Kaldı”, s.41)

Akal, kısa kısa öykülerden oluşan “Kızım Neredesin?” adlı kitabında, bir annenin, ergenlik dönemindeki büyük kızıyla yaşadığı çatışmaları eğlenceli, aynı zamanda da gerçekçi bir biçimde dile getirmiştir. Kitapta, anne ile kızı; eve geç gelme (s.7-14), giyim tarzı (s.18), farklı görünme adına saç boyama isteği (s.23), ödev, görev ve sorumluluklar konularında çatışırlar. Yavuzer (2001: 271-296)’e göre, “*Genel olarak ergenlerin, anne babalarıyla en önemli çatışma alanlarını, okul ve öğrenim sorunları, siyasal konular, eve yardım, gece dışarı çıkma, belli saatlerde eve dönme ve evde bulunmaya zorlanış, yetişkinlerin bir konuyu gereksiz yere uzatmaları, kardeşlerle ilişkiler, beslenme, arkadaş seçme ve karşı cinsle arkadaşlık gibi konular oluşturmaktadır.*” Bu bağlamda, hem çatışmalar hem ergenlik çağındaki kız çocuklarının duygu, düşünce ve davranışları hem de özellikle annenin yaşadığı sıkıntılar gerçekçi bir biçimde işlenmiştir bu kitapta. Anneye göre, *yeryüzünde çocuklara en yakın olan, onların iyiliğini en çok isteyenler anne babalardır.* Kız, aslında tüm yaşlıları gibi, doğruları ailesinin göstermesinden rahatsız olur, onları kendisi keşfetmek ister. Anne-babaların,

kendi doğrularını erkenden çocuklarına göstermeye çalışması ona göre doğru değildir (s.13). Anne, kimi zaman doğruları kızının yakalamasına olanak sağlayacak ortamlar da yaratır; ancak bunu yaparken kaygı düzeyi hep yüksektir. Kitapta, yaşanan birçok çatışmaya karşın anne ile kızı arasında içtenlikli ve sağlıklı bir iletişim dikkat çekmektedir. Anne, kızına tüm çekincelerini, endişelerini, kaygılarını açıkça anlatır. Kızı, bunları dinlemeyip yanlış yaptığında ise, onu incitecek davranışlardan kaçınır. Yalnızca onu ikna etmenin doğru yolunu arar ve bulur. Bu kitaptaki anne modeli, çocuklarıyla yaşadığı çatışmalara çocuğunu dışlamadan, onu hep sevdiğini duyumsatarak, onunla iletişim kurarak çözümler getiren bir anne modelidir. Böyle bir toplumda yaşamının zorunlu bir koşulu olarak çocuğunu, onu çok da bunaltmadan, korkutmadan, sıkmadan izler; ama bunu olabildiğince belli etmemeye çalışır. Kitaptaki her çatışma; olgunluk ve uzlaşma içinde, çocuğu örseleyecek herhangi bir durum yaşanmadan çözümlür. Anne, kızına olan güvenini her fırsatta dile getirir: “*Şu işe bak! Bu büyümüş genç hanım, benim kızım. Karşımda durmuş, bana çocukken hep düşündüğüm ama bir türlü anneme söyleyemediğim şeyleri söylüyor. Çok haklı. O artık büyüyor. Ona güvenmeliyim. O benim kızım.*” (s.12). Gander ve Gardiner (2001:321)’e göre, “*Çocukların olumlu kişilik özellikleri geliştirmelerinde, aile bireylerinin tutumları çok önemli bir rol oynar. Çocuğa kendi davranışlarını yönetme özgürlüğü ve olanağı yaratan demokratik yaklaşımlar çocuğu olumlu etkileyecek, yarının büyüğü olarak sağlıklı bir kişiliğe sahip olacaktır.*” Akal, yukarıdaki şiirin tersine bu öyküsüne, çocuğunun sorgulama, eleştirme, deneme ve yanılmalarına olanak yaratacak ortamlar hazırlayan, kendisini özgürce ve içtenlikle dile getirmesini, kendi kendisini yönetmesini sağlayan, onu katı kurallarla boğmayan, kısıtlayıcı ve denetleyici yaklaşımlara fazlaca başvurmayan; ama bu arada doğal olarak çok fazla zorluk da yaşayan gerçeğe uygun bir anne modelini koymuştur. Kurguda babanın rolünün hiç olmayışı; bir başka deyişle onun görünmez oluşu, öykünün önemli bir eksiği olsa da (çünkü boşanmış olduklarına ilişkin bir gönderme de bulunmamaktadır kitapta) yazınsal alanlara açılımda çocuk okur açısından önemli bir kitaptır “*Kızım Nerdesin?*”. Sonuç olarak, çatışmalarda kazanan da kaybeden de yoktur. Çocuk, çatışmaların altında ezilmemiş; sorunlar, onun duygu dünyası örselemeden çözülmüştür.

7. “Altın Kanatlı Topçin” ve “Ayıp” (Ayla ÇINAROĞLU)

Çınaroğlu’nun, “Altın Kanatlı Topçin” (1997) adlı kitabında, başkahraman Mine, çevresindeki yetişkinler arasında yalnızca teyzesi Nesrin’i farklı bulur ve onu şöyle tanımlar: “*Yani işte öteki büyüklere böyle bir şey söylediğinizde olduğu gibi olmaz; burnunuzu duvara çarpmış gibi*

olmazsınız onunla konuşurken.” (s.6). Bunun dışında Mine, yetişkinleri her şeye karışan, fazla kaygılı (s.8), çocukların söylediklerini çok dikkate almayan (s.16) ve tutarsız (s.17) olarak değerlendirir. Aile bireyleri bir yandan Mine’yi onların yanından ayrıldığı için “*hafifletilmiş*” bir şekilde azarlar, bir yandan da onu kucaklayıp öperler. “*Büyüklerin nasıl davranacakları hiç belli olmaz ki. Bir yandan da kaçırılmaktan kurtulduğum için uzaklara gitmiş de dönmüşüm gibi gözyaşları içinde kucaklanıyor, öpülüp sevilirdim.*” (s.17) tümcelerini anlatır onları. Burada da açık bir biçimde Çınaroğlu, fazla müdahaleci ve kaygı düzeyleri yüksek, tutarsız davranışlarda bulunan, çocukların duygu ve düşüncelerini önemsemeyen aileleri eleştirmiştir. Bunu yaparken de çocuk gerçekliğine uygun bir biçimde sonlandırmıştır yarattığı çatışmayı.

Çınaroğlu’nun “Ayıp” adlı (“Şiir Gemisi”, 1999) şiirindeki çocuk kahramanı ise, yetişkinleri bir başka yönüyle, savaşçı yönüyle eleştirir. Gerçekten de teknolojinin, bilimin bu denli gelişme gösterdiği günümüzde, insanoğlu kıyıcılığından vazgeçmemiştir. Bugün bile dünyanın birçok yerinde, hiç de insancıl olmayan gerekçelerle savaşlar yapılmakta, birçok bebek ve çocuk ölmektedir. Sözde insan hakları, demokrasi uğruna yapılan; ancak gerçek nedenleri yalnızca ekonomik çıkarlar olan bu canice ayıbın yanında çocuğun söylediği ayıp sözler çok önemsiz kalmaktadır çocuğa göre. Bu kısacık şiirde çocuk, kendisine dünyanın tüm çocuklarının hak vereceği aşağıdaki soruyu, “amcalar” diye adlandırdığı yetişkinlere yönelir:

“AYIP

Ayıp bir şey söylesem

Annem kızar

Babam kızar

Öğretmen kızar.

Ama ayıp değil mi yaptığımız

Siz koskoca amcalar

Şu tüfekler

Tabancalar

Bombalar?” Çınaroğlu, Ayla, Şiir Gemisi, s.32

8. “Selen’in Öyküleri” (Aysel GÜR MEN)

Gürmen’in, “Selen’in Öyküleri” adlı öykü dizisi, neredeyse hep çocuk-yetişkin çatışması üzerine kurulmuştur. Dizinin birinci öyküsü “Benim Adım Selen”, “Yeter ki Kulak Verin Bana” adlı bir şiirle başlar. Okur, kitabın hemen başında sunulan bu şiirin içeriğinden bile yetişkine yönelik bir sitem olduğunu anlar:

*“Ben de varım
Ve buradayım
Tam üç yaşında
Ve kocamanım.”* (s.3)

Selen bu kitapta, kendisine bir türlü adıyla seslenmeyen; “bebeğim”, “küçük kız”, “kaplumbağa”, “aptal çocuk”, “cici kız”, “meleğim” diyen yetişkinlerden yakınıdır. Yalnızca yıldızlar, Aydede, karanlık ve ayıcığı ona adıyla seslenir. Selen, yetişkinlere göre ayıp kavramının tam olarak ne olduğunu da bir türlü anlayamaz. Bu kavramın yetişkinden yetişkine, mekandan mekana, durumdan duruma değişiklik gösterdiğini fark eder ve öyküde bu yüzden çatışır onlarla. Aslında bu kavram konusunda yalnızca kendisinin değil, bir yetişkin olarak annesinin de kafası karışmıştır ve öykünün sonunda Selen, *“Büyüklere bir şey anlatmak çok güçtür zaten... Hatta olanaksız bile denebilir.”* tümcesiyle dile getirir duygu ve düşüncelerini (s.71).

“Selen Abla Olmaktan Vazgeçtim” adlı kitapta da Selen, kendisine duruma göre kimi zaman büyük bir abla, kimi zamansa küçük bir çocukmuş gibi davranılması konusunda ailesiyle çatışır ve çatışma, bu tutarsızlığın farkına varan annenin akılcı tutumuyla çözülür. Bu öyküde, Selen’in ablası Sevinç de ailesiyle, özellikle de annesiyle ders çalışma ve kardeşiyle eşyalarını paylaşamama konularında çatışır.

“Bıktım Şu Kurallardan” (“Selen’in Şarkısı”, 1998) adlı öyküde, Selen’le ablası onlar için konan “diş fırçalama, yemek yeme, yemekten önce el yıkama, banyo yapma, yatma, kalkma kuralları” konusunda ailesiyle çatışır. Ancak yine anne ve baba çatışmayı uzlaşa ve uyum içerisinde, çocuklarını incitmeden, dışlamadan, şiddet ya da baskıya gereksinim duymadan çözerler. Baba ve anne, çocukları için koydukları kuralların, onların daha sağlıklı, daha mutlu ve daha başarılı olmaları için olduğunu, oynadıkları küçük bir oyunla onlara gösterirler. Kuralların sıkıcı ve zor da olsa konması ve uyulması gerektiğini onlara uygun bir biçimde gösterirler. Öyle ki çocuklar, eski kuralların yeniden geçerli olmasını kendiliğinden ve gönülden isterler. Gürmen’in öykülerindeki anne ve baba, çocuğunu ikna eden, gerçekleri ona karşısında bir yetişkin varmış gibi açıklayan, onu doğru bilgilendiren, ona birey gibi davranan, çocuklarıyla çatışmaları sonucunda her zaman bir uzlaşma alanı yaratan, onun özgüven duygusunu besleyen yanlarıyla olumlu; yaşanan çatışmalara çözüm bulmak için hep değişim göstermeleri nedeniyle de devingen karakterlerdir. Dilidüzgün (1996:104)’e göre, antiotoriter anlatımlı ve çocuk gerçekliğine uygun yazılmış kitaplar,

yazın eğitiminin vazgeçilmez araçlarıdır. Bu öykü dizisine Gürmen, çatışmalarını demokratik, antiotoriter ve çağdaş yöntemlerle çözen bir anne-baba modelini de dengeli bir biçimde koymuş, öykülerini bu yönüyle de nitelikli kılmıştır.

9. “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürmesi” ve “Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması” (Dede Korkut)

Dede Korkut öyküleri, Kuzeydoğu Anadolu dolaylarındaki Müslüman Oğuzların yaşamını anlatır. Kitap on iki destansı öykü ve bir önsözden (girişten) oluşmuştur. Bu çalışmada incelenen “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürmesi” adlı öyküde Uruz, bir yaylada bulduğu Tepegöz’ü evlat edinir ve ona çok iyi bakılmasını sağlar; ancak Tepegöz, kendisine bu kadar şefkatli yaklaşan babasını yaptıklarıyla çok üzer. Aslında Tepegöz, Oğuzlardan annesinin intikamını almak istemektedir. Bunun üzerine baba Uruz, oğlu Tepegöz’ü bacaklarını kırmakla tehdit eder. Oğul Tepegöz’ün babasına verdiği yanıt şöyledir: “*Beni böyle korkutursan yapacağımı bilirim.*” (s. 116). Uruz ise Tepegöz’e: “*Sen nihayet enikonu bir çocuk değil misin? Hadi oradan.*” (s.116) der ve evinden kovar. Bunun üzerine çok sinirlenen Tepegöz, annesinin de desteğiyle “*çocuklardan başlamak üzere, kadınlardan birçok kişiyi çiğ çiğ yer.*” (s.117) Bu arada babası Uruz’a da “*ağır bir darbe vurarak kan kusturur.*” (s.119). Şiddetin çok olağan bir durummuş gibi neredeyse her satırda sunulduğu öyküdeki baba-oğul çatışması, çocuğa hiç de uygun olmayan bir biçimde gelişir.

“Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması” adlı öyküde ise, Kazan Bey, avlanmak amacıyla ülkesini oğul Uruz’a ve üç yüz yiğide bırakıp gider. Bunun haberini alan Şöklı Melik, Kazan Bey’in ülkesini istila eder, oğul Uruz ile kırk yiğidini tutsak eder. Sıra, Kazan Bey’in eşi Burla Hatun’u elde etmededir. Bunu başarabilmek için de Uruz’u kestirip etinden kavurma yaptırmayı düşünür. Haberi alan Burla Hatun, derin acılar içerisinde bu durumu oğul Uruz ile paylaşır: “*Şimdi de bana ay oğul, senin etini mi yiyeyim, yoksa kara dinli kafirin döşeğine mi gireyim? Baban Kazan’ın namusunu karalayayım mı?*” (s.37) Oğul Uruz’un annesine verdiği yanıt şöyle olur: “*Ağzın kurusun, dilin çürüsün ana! Eğer anne hakkı kutsal olmasaydı annem demez seni ayağımın altına alır çiğnerdim. Can tatlılığı neymiş sana tattırırdım. (...) Kafirin döşeğine varmayasın. Onlara kadeh sunmayasın, onlardan kadeh almayasın. Babam Kazan’ın namusuna karalar çalmayasın ana.*” (s.37) Bu yanıtı alan anne ağlamaya başlar. Bunun üzerine Uruz, annesine şöyle der: “*Kadın ana, karşıma geçip ne böğürüyorsun?*” (s.37) Görüldüğü gibi bu öyküde de bir çatışma vardır; ancak Uruz’un kaç yaşında olduğuna ilişkin bir gönderme olmadığından anneye çatışanın bir çocuk olup olmadığı bilinmemektedir. Eğer çocuk değil de bir yetişkinse,

çocuklara önerilen ve içerisinde bir tek çocuk olmayan bu öyküde, çocuk kiminle özdeşim kuracaktır? “*Oysa, çocuk okurun, okuduğu edebiyat yapıtından zevk alabilmesi için çatışmalardaki kahramanlarla özdeşim kurması ve olaydaki gerilimi duyumsaması gerekmektedir*” (Sever, 2003:119). Eğer çocuksa, annesiyle girdiği bu çatışmanın niteliği çocuğa, onun gerçekliğine, yaşına, gelişim düzeyine, doğasına uygun mudur? Örneğin, Uruz, çaresiz kalan ve kendisi için kaygılanan annesini bir yandan ona şiddet uygulamakla tehdit etmekte, bir yandan da ona hakaretler (böğürme) etmektedir. Bundan başka, çatışmada geçen “kara dinli kafirin döşeğine girmek”, “namusunu kirletmek”, “namusuna karalar çalmak” gibi sözler de çocuk okura seslenen kitaplarda olmaması gereken kullanımlardır. Kısaca, bu öyküler, çatışmaların niteliği bakımından çocuğa görelilik ilkesine ters düşmektedir. Yüzyıllar öncesinin tarihsel gerçekliğini anlatan bu çatışmalar, doğal olarak, bugünün çocuğunun beklentilerine, yaşama, sorunlarına ve değerlerine seslenmemektedir.

SONUÇ

Çalışmamız boyunca çocukların yetişkinlerle girdikleri çatışmaları ve bu çatışmaların niteliğini Türk çocuk yazınından örneklerle incelemeye çalıştık. Öner, kurgusunda aslında çocuğun mutluluğuna ortak olmayan, duygu ve düşüncelerini önemsemeyen ve bu yüzden onlarla çatışan aile bireylerini eleştirir. Dölek, hem “Küçük Çalgıcılar” adlı öyküsünde hem de “Yeşil Bayır” adlı romanında, kurgusal gerçekliğine uzam (mekan) olarak kimi zaman Zehra Teyze’nin kimi zaman da Hasibe Teyze’nin arsasını koyarak, özellikle sitelerde yaşayamayan yoksul, olanakları kısıtlı, yaşamları küçücük sokak aralarına hapsedilmiş çocukların sıkıntılarını toplumumuzun önemli bir gerçeği olarak dile getirmiştir. İzgü de yine, hem “Güldüren Uçurtma” adlı romanında hem de “Bir Oynasam, Bir Oynasam” adlı öyküsünde, bir sanatçı gözüyle yetişkinleri çocuklara oyun alanı yaratmamakla eleştirmiştir. Akal, şiirine olumsuz, baskıcı, kendi doğrularını dayatıp çocuk gerçekliğini düşünmeyen yetişkin tiplerini koyarak; “Kızım Nerdesin?” adlı öykü kitabına da olumlu bir anne modelini koyarak hem olumlu hem de olumsuz yetişkinleri ele almıştır. Güler, “Kalem” adlı öyküsünde, baba ve resim öğretmeni aracılığıyla olumsuz ve kötü yetişkin örneklerini; Türkçe öğretmeni aracılığıyla da olumlu ve iyi yetişkin örneğini vermekte; bu yolla, yetişkinle çocuk arasındaki iletişimin nasıl olması gerektiğini daha etkili bir biçimde duyumsatmaktadır. “Çekme Kat” adlı öyküsünde de çocukları oyundan, doğadan, yaşamdan koparan, onları yalnızlaştıran yetişkinleri eleştirir.

Yazarlar, bu çatışmaları ele alarak çocukların yetişkinlerle özellikle de aile bireyleriyle yaşadıkları sorunları toplumumuzun gerçeklerinden

hareketle dile getirmişlerdir. Ele alınan çatışma örneklerine baktığımızda, genel olarak çatışmaların çocuğa uygunluk gösterdiği, ona seslendiği görülmüştür. Bir başka deyişle, bu kitaplarda çocuk ve çocuk gerçekliği vardır, çocuğun sorunları, bakış açısı, yaşadığı sıkıntılar, mutlulukları, beklentileri, ona uygun yaşantı örnekleri, onun dili egemendir. Çatışmalar, çoğu zaman yetişkinin istediği biçimde sonlanmış; toplumumuzda “olan”ı yansıtmıştır. Kimi çatışmalar da “olması gereken” gibi, çocukla uzlaşılarak çözümlenmiştir. Ancak, **“Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması”** ve **“Basat’ın Tepegöz’ü Öldürmesi”** adlı öykülerdeki çatışmalar, bugünün çocuğuna seslenmemektedir. Konu, dil ve anlatım, karakterler gibi değişkenler açısından eleştirilebilecek bu öyküler, çatışmanın niteliği bakımından da çocuğa görelilik ilkesine ters düşmektedir. Ancak bu ve buna benzer birçok kitap, bugün Milli Eğitim Bakanlığı’nın çocuklara önerdiği 100 Temel Eser içerisinde yer almaktadır.

Kitapların ele aldığı konu ve çatışmalara baktığımızda, bu kitapları yalnızca çocukların değil yetişkinlerin de okuması gerektiği anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle bu kitaplarda yazarların, çocuğun yaşamında çok önemli bir yere sahip olan yetişkinlere de vermek istediği iletiler vardır ve bunlar önemlidir. Kimi sanatçılar, kurgularına iyi yetişkinleri koyarken kimileri de kötü modelleri koymuş; bu yolla hem olması hem de olmaması gereken yetişkin modellerini daha çarpıcı bir biçimde ele almışlardır.

KAYNAKLAR

- Ak, Sevim (1996) *Kuşlar Kralı Nikola*. İstanbul: Uçanbalık Yayını.
- Ak, Sevim (2005) *Uçurtmam Bulut Şimdi*. İstanbul: Can Çocuk Yayını.
- Akal, Aytül (2004) *Kızım Neredesin?* İstanbul: Uçanbalık Yayını.
- Akal, Aytül ve M. Yener (2004) *Kuş Uçtu Şiir Kaldı*. İstanbul: Uçanbalık Yayını.
- Çınaroğlu, Ayla (1997) *Altın Kanatlı Topçin*. İstanbul: Uçanbalık Yayını.
- Çınaroğlu, Ayla (1999) *Şiir Gemisi*. İstanbul: Uçanbalık Yayını.
- Dede Korkut Hikayeleri (2005) İstanbul: Karanfil Yayıncılık.
- Dilidüzgün, Selahattin (1996) *Çağdaş Çocuk Yazını. Yazın Eğitime Atılan İlk Adım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayını.
- Dilidüzgün, Selahattin, S. Sever, A. Öztürk, Ö. Adıgüzel (2002) *Çocuk Edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Dökmen, Üstün (2004) *İletişim Çatışmaları ve Empati*. (25. Baskı) İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dölek, Sulhi (1999) *Yeşil Bayır*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Dölek, Sulhi (2002) *Küçük Çalgıcılar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Gander, Mary J ve Harry W. Gardiner. (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (Yay. Haz.: B. Onur) Ankara: İmge Kitabevi.
- Güler, Mehmet (1991) *Adım Çocukların Olsun*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayını, No:29.
- Güler, Mehmet (1995) *Balonlar Gökyüzünün Olsun*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayını.
- Gürmen, Aysel (1996) *Benim Adım Selen*. İstanbul: Uçanbalık Yayını.
- Gürmen, Aysel (1998) *Selen'in Şarkısı*. İstanbul: Uçanbalık Yayını.
- Gürmen, Aysel (1999) *Selen Abla Olmaktan Vazgeçtim*. İstanbul: Uçanbalık Yayını.
- İzgi, Muzaffer (2000) *Güldüren Uçurtma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İzgi, Muzaffer (2001) *Yumurtadan Çıkan Öğretmen*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

İzgi, Muzaffer. "Güle Güle Yarbayım." (2005, 8 Kasım) *Yeni Edebiyat (Blogcu)*, s.1. (Bu yazı, <http://www.blogcu.com/yeniedebiyat/103999/> internet adresinden alınmıştır.)

Kavcar, Cahit (1999) *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin Yayıncılık.

Öner, Çetin (2001) *Gülibik*. İstanbul: Can Yayıncılık.

Öztürk, Orhan (2001) *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara: Feryal Matbaası.

Sever, Sedat (2003) *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Topbaş, Eriman (2004) *Montessori Yöntemi ile Çocuk Eğitimi*. Ankara: Tekağaç Eylül Yayıncılık.

Yavuzer, Haluk (1997) *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yörükoğlu, Atalay (1997) *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. İstanbul: Özgür Yayını.

Yurttaş, Hüseyin (1995) "Çocuk ve Kitap" Varlık Dergisi.

Zipes, J. (1986) *Les Contes de Fées et l'Art de la Subversion*. Paris: Payot